

DEN ANGLO-INDISKA ARMÉN

Av sekreterare TORSTEN ÖRN

DET STÅR en omisskännlig doft av whisky och nyss skjuten tiger kring det nu femton år gamla minnet av den anglo-indiska armén. Ingen armé torde heller ha blivit så litterärt uppmärksammas. Det är inte bara Kipling som i sina »Barack Room Ballads», »Kim» och »Höglandshistorier från Hindustan» har besjungit dess bragder. John Masters har gjort det i romanserien om familjen Savage, Yeats-Brown i »Bengal Lancer», A. W. Smith i »The Sword and the Rose», Duff Cooper delvis i »Operation Heartbreak» etc., etc. Winston Churchill och otaliga andra har gjort det i sina självbiografier. Det är ingen överdrift att påstå att det formligen vimlar av officerare och före detta officerare i anglo-indiska armén i engelsk 1800- och 1900-talslitteratur. Även filmen har lämnat sina bidrag till romantiseringen. Vem minns inte »En bengalisk lansiär», »Gunga Din» och »De tappra sex hundra»? Vem har inte gnosat marscher som »Pomp and Circumstance», »On the Road to Mandalay» och »Colonel Bogey»?

Vilken var bakgrunden till denna legendbildning?

»The British Raj»

Det var på nyårsafton år 1600, tolv år efter det att Francis Drake och John Hawkins m. fl. tillintetgjort den oövervinnliga armadan, som drottning Elizabeth stadfäste »the Honourable East India Company», gemenligen kallat »John Company». Kompaniet fick monopol på handeln med Östern och skulle, även om dess privilegier successivt inskränktes och den statliga kontrollen skärptes, komma att bestå i drygt 250 år och mer eller mindre ofrivilligt bygga upp ett av historiens sällsammaste imperier — det brittiska våldet i Indien, »The British Raj», där ett par tusen brittiska »civil servants» styrde lika många hundra tusen indier. Början var emellertid skäligen blygsam. Under de första 150 åren höll man sig till Kompaniets urkund och nöjde sig med att etablera några handelsfaktorer i indiska hamnstäder; Surat och Bombay på västkusten, Madras och Calcutta på östkusten. Uppkomsten av ett kraftvacuum på 1700-talet under mogulvåldets sönderfall förändrade dock situationen. Stora Moguls vasaller och guvernörer

gjorde sig självständiga, och i striderna dem emellan kom britter och fransmän — vilka här liksom i Europa, Nordamerika och Västindien var britternas farligaste konkurrenter vid denna tid — ofta att spela en utslagsgivande roll, trots att deras militära resurser i och för sig var tämligen obetydliga jämförda med furstarnas massuppååd av folk och elefanter. Denna kamp mellan Stora Moguls arvtagare och mellan britter och fransmän slutade först några år efter Napoleonkrigens slut och med en fullständig seger för britterna och, om man så vill, för den indiska enhetstanken. Bortsett från sikherna, som först besegrades på 1840-talet, varvid förutom Punjab även Kashmir kom under brittisk kontroll, fanns det ingen stad eller furste i Främre Indien som inte erkände »John Company's» överhöghet. Holländare och danskar förmåddes sälja eller byta bort sina kvarvarande faktorier; portugiser och fransmän behöll visserligen Goa, Pondichéry och några andra städer men snarast som levande minnesmärken över gäckade imperieaspirationer. Denna utveckling såg man dock i City liksom i Westminster med påtagligt ogillande. Ostindiska kompaniets styrelse inskärpte gång efter annan i sina generalguvernörer i Calcutta, att Kompaniet var ett kommersiellt företag som skulle gå med ekonomisk vinst, och att ingenting var så stridande mot aktieägarnas intressen

som de dyrbara krigståg de lokala administratörerna i Kompaniets besittningar hade en sådan mani på att inveckla sig i. I parlamentet mullrade Burke och andra om orättfärdigheten i att lägga under sig Indien och om den korruption och det vanstyre som Kompaniets tjänstemän — »naboberna» — gjorde sig skyldiga till. Icke dess mindre fortsatte det brittiska väldet. Efter sepoyupproret övertogs Kompaniets uppgifter 1858 helt av den brittiska kronan, 1877 antog dennas innehavarinna titeln kejsarinna av Indien, och först 1947 genomförde britterna en av dessa reträtter för vilka brittisk diplomati och strategi vunnit sådan ryktbarhet. Den brittiska parentesens eller för att tala med den indiske historikern och diplomaten K. M. Panikkar Vasco da Gama-epoken i indisk historia var till ända.

Sepoys

Ett visst behov av militärt skydd fanns redan i de första handelsfaktorierna. Dels kunde holländare eller fransmän ta något europeiskt krig till förevändning för skövling eller erövring, dels kunde någon av de lokala potentaterna drabbas av akut främlingshat. Kompaniet skaffade sig därför på ett tidigt stadium rätt att uppföra smärre befästningar, Fort St George i Madras, Fort William i Calcutta etc., och att hålla sig med soldater. Bombay var ett specialfall, så tillvida som denna stad med sina befästningar med full

äganderätt först överlämnades till Karl II 1661 som en del av hans hemgift vid giftermålet med Catharina Braganza av Portugal och efter några år av denne till Kompaniet. Det blev emellertid mycket dyrbart att förse forten med garnisoner. Brittiska linjesoldater kom till en början inte på tal annat än under öppet krig mellan Storbritannien och någon av dess europeiska medtävlare, och då fanns det som regel inte något större antal brittiska regementen att avvara. Sedan »the 39th Foot» (»Primus in India») landsteg i Madras 1754 skulle det dock fram till 1947 alltid finnas något brittiskt detachement i Indien. Även att värva soldater i moderlandet för Kompaniets räkning blev besvärligt och kostsamt, och under de allt oftare återkommande krisituationerna fick man mobilisera vad som fanns av stridsdugliga européer. Det må inom parentes inskjutas att uppgiften att Jean-Baptiste Bernadotte, sedermera Carl XIV Johan, i sin ungdom skulle ha tjänat vid ett sådant »Madras European Regiment» synes sakna all grund. Det enda sättet för Kompaniet att hålla sig med stående förband av den storleksordning som behövdes under det allt intrikatare spelet mellan Kompaniet, fransmännen och de indiska furstarna, var att värva indier. Så skedde också så småningom. Tusentals indier gick i Kompaniets tjänst och organiserades i regementen ledda av europeiska officerare,

som drillade dem efter senaste rön från exercisfält och krigsskådeplatser i Europa, vilket möjliggjorde segrar sådana som Clives vid Plassey över numerärt mångdubbelt överlägsna motståndare. Dessa europeiskt ledda och drillade indiska soldater kallades »sepoys» efter det persiska ordet »sipahi» soldat, samma ord som i Nordafrika utvecklats till »spahi». Det var fransmännen som lanserade idén på 1720-talet. Britterna övertog den som en nödfallsåtgärd under Madras' belägring 1748 och vidareutvecklade den sedan.

På det sättet kom vad som i dagligt tal betecknades som den anglo-indiska armén i själva verket att bestå av tre skilda enheter: »the King's Troops», »the Company's European Troops» och »the Company's Indian Troops» med var sina traditioner och icke så liten rivalitet sinsemellan. För att öka förvirringen var Kompaniets trupper uppdelade i tre arméer, en för varje »presidency», Bengalen, Madras och Bombay. 1795 bestod sålunda den anglo-indiska armén av 13 000 europeiska soldater — kungliga och i Kompaniets sold — och 57 000 sepoys. Den bengaliska armén bestod av tre bataljoner europeiskt artilleri, och lika många bataljoner europeiskt infanteri samt fyra regementen infött kavalleri och tolv regementen infött infanteri. Arméerna i Madras och Bombay var något mindre. Det förtjänar att framhållas att det stora sepoyupproret

1857-58, om vars orsaker historikerna alltjämt ej är helt ense, även om den gamla vapenfettsteorien fortfarande synes tillmätas störst betydelse, var begränsat till den bengaliska armén, medan enheter från Bombay och Madras bidrog till dess nedslående.

Anglo-indiska armén

Efter upproret och den brittiska kronans övertagande av Kompaniets funktioner blev den anglo-indiska armén föremål för en lika välbehövlig som grundlig reform. Skillnaden mellan »the Kings Troops» och »the Company's European Troops» upphörde av naturliga skäl. De tre regionala arméerna samordnades i större utsträckning — deras regioner var ju nu angränsande, eftersom hela Indien kommit under brittisk kontroll — sepoyenheter gjordes till regelrätta linjeförband mer likriktade än förut med de europeiska förbanden. Proportionen mellan de brittiska och de indiska trupperna var som regel en till två — (1863: 65 000 respektive 140 000, 1910: 69 000 och 130 000) — i stället för en till sex före upproret; (knapp 50 000 brittiska och inemot 300 000 indiska.) Av säkerhetsskäl uppsattes inte längre något indiskt artilleri, och brittiska och indiska regementen fick oftast dela garnisonsstäder. Först efter det första världskriget, då Indien utlovats dominionsstatus inom överskådlig fram-

tid började indier få tillträde till officerskarriären och ett indiskt Sandhurst skapades på Himalaya-sluttningarna i Dehra Dun. Förut hade indier inte kunnat avancera högre än till »risaldar» och »subadar», underofficerare, som fick ta order av yngste brittiske subaltern. De brittiska enheterna, som i allmänhet gjorde fem år i Indien och tre år i Egypten under sin utlandskommendering, betecknades som »the British Army» och de indiska förbanden som »the Indian Army». Tillsammans utgjorde de »the Army in India», den anglo-indiska armén, vars överbefälhavare varannan gång hämtades från den brittiska och varannan gång från den indiska armén.

För att ytterligare komplicera det hela utgjorde dock »the Army in India» inte den enda armén i hela Indien. De drygt 550 maharajorna av Kashmir, Hyderabad, Jaipur, Baroda, Travancore etc., vilka alla erkände den brittiska kronans överhöghet och vilkas territorier tillsammans upptog 2/5 av Indiens yta, hade nämligen alla sina större eller mindre krigsmakter, sammanfattade under beteckningen »Indian States Forces». Dessa stridskrafter hade som regel brittiska officerare, men tog inte order från överbefälhavaren för den anglo-indiska armén. Deras uppgift var främst ceremoniell, att ge salut och tillhandahålla hederskompagnier etc., men vid större konflikter ställde maharajorna ofta sina ar-

méer till den brittiske feodalherrens förfogande. 1947 uppgick deras sammanlagda numerär till 75 000 man. Det må tilläggas, att britterna som regel betingade sig rätten att förlägga garnisoner på maharajornas territorium och att värva soldater där för sin indiska armé.

»*Martial races*»

Ostindiska Kompaniets sepoy hade som regel varit kondottiärer, som tog tjänst hos vem det vara månne »bara han betalar bra». Många av dem hade varit hinduer ur de högre kasterna, vilket ofta vållade misshälligheter till följd av deras rädsla att förlora sin kast. Efter »the Mutiny» slog britterna in på en annan linje. Rekryteringen skulle begränsas till vissa grupper, vilka betecknades som »martial races», och om vilkas lojalitet man sökte försäkra sig. Till dessa »martial races» hänfördes framför allt sikher och muselmaner från Punjab, dogras från Kashmir, gurkhas från Nepal — ett med Storbritannien sedan 1816 allierat suveränt kungarike — pathaner från Nordvästgränsprovinsen och rajputs från furstestaterna i Rajputana. Det må understrykas, att denna indelning ingenting hade att skaffa med det indiska kastväsendet. Samma ordning tillämpades för övrigt även i Burma, som sedan britterna slagit in på vägen till Mandalay och fram till 1937 ingick i det indiska kejsardömet. De egent-

liga burmeserna, burmanerna, tilläts sålunda endast undantagsvis att ta värvning, och flertalet förband rekryterades bland karener, chins och cachins. Att ta värvning blev en tradition i vissa områden, som även ekonomiskt gynnades av den brittiska administrationen. Indirekt bidrog värvningen till att höja den allmänna bildningsnivån i ifrågavarande distrikt, eftersom soldaterna under sin tid vid armén — oftast 15 år — även lärde sig en mängd saker som sedan kunde omsättas i civil praktik och över huvud taget fick en vidare utblick än vanliga bybor. Solden var god, liksom pensionen, efter indisk standard. Garnisonerna var stora och välordnade. De prydliga kasernerna och räta gatorna i Rawalpindis, Secunderabads och Meeruts »cantonments» utgjorde en slående kontrast till de innanför liggande städernas gytter av gränder och basarer. Som tidigare sagts låg ofta ett brittiskt förband förlagt sida vid sida med ett indiskt. Office-rarna hade sina »bungalows» i omedelbar anslutning till kasernerna.

»*Officer, indiska armén*»

Har man sett några av dessa indiska garnisonsstäder och upplevt något av västerländskt umgängesliv i Indien, kan det inte hjälpas att ens beundran för Sherlock Holmes' förmåga att redan på tio meters avstånd kunna identifiera någon som »före detta överste i indiska ar-

mén» krymper något. Det måste ha fordrats en sällsynt opåverkbar karaktär och konstitution för att inte ta intryck av och omformas för livet av den speciella miljö dessa officerare levde i. Bortsett från enstaka tigerjakter, poloturneringar, baler och smärre uppror bör tillvaron ha varit enormt monotont, själsdödande och skyglappsfrämjande. Det var förvisso inte alla som i likhet med Winston Churchill utnyttjade de heta eftermiddagstimarna mellan lunch och poloträning för att lägga grunden till en gedigen humanistisk bildning. Den enda omväxling som bjöds var egentligen när förbandet bytte förläggningssort och när under sommaren så många som möjligt sökte sig upp till Kashmir, Simla, som sedan 1865 var regeringens sommarhuvudstad, Darjeeling eller någon annan »hill station» för att på två å tre tusen meters höjd finna någon tillflykt från den värsta hettan och ägna sig åt ett frenetiskt sällskapsliv, vars karaktär i någon mån framgår av att Simlas trafikcentrum alltjämt heter »Scandal Point». Officerare vid de brittiska förbanden från moderlandet behövde, som sagt, i allmänhet inte räkna med mer än fem års kommendering i Indien. För deras kamrater i den indiska armén var läget annorlunda. Dessa återvände som regel till Storbritannien först som pensionärer för att slå sig ner vid någon sydengelsk badort och beklaga sig över hur mycket sämre allting var i England

jämfört med i Östern, »where the best is like the worst, where there aren't no Ten Commandments, and a man can raise a thirst». De kunde dock få viss omväxling som »residents» vid något maharajehov, som »political agents» i de oroliga stamområdena vid nordväst- och nordöstgränserna, eller som legationstjänstemän i Kabul eller Kathmandu, dvs. temporärt överföras till vicekungens utrikestjänst. Hur olika livet för brittiska officerare vid brittiska förband, brittiska officerare vid indiska förband och indiska officerare vid indiska förband kunde gestalta sig, förstår man, om man jämför Winston Churchills »My Early Life» med John Masters' självbiografiska »Buglers and a Tiger», »The Road past Mandalay» och biografien över general Thimayya. Det är emellertid påfallande hur många brittiska officerare som förnött delar av sitt liv i denna indiska garnisonsmiljö, vare sig de nu tillhört den indiska eller den brittiska armén. Bläddrar man t. ex. i det senaste världskrigets brittiska generalers memoirer och biografier finner man sålunda att Alexander var brigadchef vid Nordvästgränsen på 1930-talet, att Montgomery tjänstgjorde i Peshawar och Bombay kort före det första världskriget, att Ismay var subaltern vid ett indiskt kavalleriregemente och senare stabsofficer i Simla, att Auchinleck vann sina sporrar vid ett indiskt regemente under första världskriget för att

sluta som arméchef i Indien och att Wavell krönte sin karriär som arméchef och därefter vicekung i Indien. Går man tillbaka i de anglo-indiska rullorna finner man namn som Wellington, Baden-Powell och Kitchener. Det skulle vara intressant att veta i vilken utsträckning utvecklingen på olika områden i Storbritannien under de två senaste århundradena påverkats av de erfarenheter det stora antalet brittiska officerare, administratörer, läkare, lärare, missionärer, ingenjörer och köpmän — alla de som bar »the white man's burden» — under sina bästa år gjort i Indien.

Imperialismens verktyg

Det görs ofta gällande, att en av de viktigaste faktorerna bakom den brittiska maktutövningen i Indien var att britterna kunde sätta in indiska soldater mot indiska nationalisterna. Detta är emellertid inte helt korrekt, i all synnerhet inte för tiden efter sepoyupproret. Sant är att britterna av naturliga skäl sökte isolera armén från politiken, för övrigt i överensstämmelse med vad som sker även i Storbritannien. Av större betydelse är dock att den indiska arméns primära uppgift inte var att upprätthålla lugn och ordning i Indien, den uppgiften åvilade i stället i första hand den brittiska armén. Den indiska arméns uppgift var att tillsammans med den brittiska försvara landets gränser och verka för ordningens

upprätthållande i Sydasien och kring förbindelselinjerna mellan Indien och Storbritannien. Förutom i de normala garnisonsstäderna fann man således indiska trupper utmed den alltid oroliga nordvästgränsen, i Burma, Singapore, Hongkong, Östafrika, Aden och Suezkanalazonen. Att använda indiska soldater för dessa ändamål tedde sig så mycket rimligare som vicekungen och hans omgivning, sedan britterna en gång konsoliderat sitt välde i Indien, till den grad påverkades av indiska geopolitiska föreställningar, att de alltsom oftast tveklöst strävade efter att fullfölja en rent indisk nationell utrikeskurs i bästa Maurya- och Mogulstil, som man i London stundtals hade stor möda att bringa i samklang med de vidare imperieintressena.

Efter 1818, det år den stridbara maharattakonfederationens makt bröts och britterna blev herrar över Indien upp till Indus, deltog den anglo-indiska armén i ett krig mot Persien, tre mot Afghanistan, tre mot Burma, två mot Kina, ett fälttåg i Egypten och två i Sudan, otaliga smärre expeditioner — polisaktioner enligt dagens terminologi — i Himalaya, kring Persiska viken och i Östafrika oräknade. Flerparten, om icke alla, var framgångsrika. Olyckligast var väl det första afghanska kriget 1838–42, varifrån endast en man återkom, den militärläkare som sannolikt stått som förebild för Conan Doyles odödliga doktor Watson. Det enda krig som

aldrig utkämpades var ironiskt nog det som nästan alla krigsspel i Simla tog sikte på och det som motiverade att över hälften av armén så gott som alltid hölls i beredskap i Punjab och Nordvästgränsprovinserna; fullföljandet av »the great game» mellan Storbritannien och Ryssland, som under årtiondena efter Krimkriget till briterernas stora oro systematiskt lagt under sig den ena efter den andra av Västturkestans legendariska städer och khanat, Samarkand, Bochara, Khiva och Merv, för att slutligen förmås att göra halt i Pamir endast några mil från Kashmirs nordvästgräns. I avvaktan på det stora kriget i Centralasien hölls dock den anglo-indiska armén nästan utan avbrott sysselsatt med krigföring i mindre skala mot de stridsglada pathanerna i Nordvästgränsprovinserna, vilka aldrig blev helt underkuvade av britererna. De hade sina egna vapensmedjor i bergen, där de kopierade vad helst de kom över i vapenväg, och när de ansåg, att briterernas »political agents» lade sig i för mycket eller när något lockande tillfälle erbjöd sig, var de mer än villiga att pröva dessa vapens användbarhet. Britererna försökte så långt som möjligt upprätthålla ett minimum av ordning med hjälp av rundliga guldutdelningar i vad man hoppades vara de rätta fickorna, men tid efter annan blossade regelrätta krig upp. Ett sådant var Malakandexpeditionen på 1890-talet, vari Winston Churchill deltog som

subaltern och krigskorrespondent, det sista utkämpades i Waziristan under åren närmast före det andra världskriget med Harold Alexander som brigadchef och John Masters som plutonchef på den brittiska sidan.

Det dröjde länge innan den anglo-indiska armén debuterade på europeiska krigsskådeplatser. Föraktet för »sepoysgeneralerna» var stort i de ledande militära kretsarna i Storbritannien årtiondena efter Waterloo, trots att Wellington själv vunnit sina sporrar i spetsen för sydindiska sepoys. Att sätta in indiska förband mot europeiska stormaktsarméer kunde det inte bli tal om. Att trupperna i Indien efter hand var de enda som hade någon stridsvana fäste man sig inte vid, och så gick det som det gick under Krimkriget, som Mrs Cecil Woodham-Smith framhåller i sin avslöjande »The Reason Why» om bakgrunden till de sex hundra dödsritt vid Balaklava. Tjugo år senare var inställningen en annan. Inför Berlinkongressen hopades enheter ur den anglo-indiska armén på Malta och hölls redo att, om så skulle behövas, sättas in på Balkan för att stoppa ryssarna, samtidigt som andra förband ur samma armé intog »forward positions» i Khyberpasset. Under det första världskriget svällde arméns numerär ut till omkring 800 000 indier och under det andra till över 1 500 000 man indiska soldater, alla frivilliga, var till under båda krigen kom en rad

halvmilitära organisationer avsedda att tjänstgöra bakom fronten. Under det första världskriget deltog förband ur den anglo-indiska armén på västfronten, vilket slutligen blev deras debut i Europa, vid Gallipoli och Saloniki, i Palestina, Mesopotamien och Östafrika. Under det andra världskriget, som ju delvis fördes utmed Indiens gränser — om också inte den gräns där man var bäst förberedd att möta en fiende — tjänstgjorde anglo-indiska arméer bl. a. i Burma och Malaya, på olika håll i Mellersta Östern, i Nordafrika och Italien. Vid krigsslutet blev en indisk general, K. S. Thimayya, chef för en av brigaderna i samväldesdivisionen i Japan.

Det har ofta framhållits, att 1800-talets och det begynnande 1900-talets Pax Britannica baserades på den brittiska flottan, som höll de sju haven öppna för handel och samfärdsel och förhindrade krigslystna stormakter att föra arméer över oceanerna annat än med brittiskt samtycke. Fråga är emellertid om »the Royal Navy» skulle ha lyckats fylla denna sin freds-

funktion utan bistånd från den anglo-indiska armén. Här förfogade Storbritannien över en slagkraftig och vältrillad yrkesarmé om normalt 250 000 man, som snabbt kunde mångdubblas, som fick ständig träning under småkrigen i gränstrakterna, och som tack vare herraväldet till sjöss snabbt kunde sättas in var så behövdes; för att slå ner ett uppror i Kina, återställa ordningen i något shejkdöme kring Persiska viken, koncentreras vid Europas knutar eller ställas på vakt utmed imperielederna. Dess normala operationsfält sträckte sig från Alexandria till Hongkong, men i nödfall kunde den gå i ställningar praktiskt taget var som helst. Vilken stabiliserande betydelse och allmänt återhållande effekt detta hade i Mellersta Östern och Sydostasien framgår, såsom likaledes ofta framhållits, inte minst av den omfattning de ständiga oroligheterna i dessa områden tillåtits ta under de femton år som gått sedan den anglo-indiska armén försvann från scenen. Men det är, för att återvända till Kipling, en annan historia.